

Засанська Н. Д.,

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кіровоград

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМНО-СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МІКРОПОЛІВ ЕКОНОМІЧНА КРИЗА/ *ECONOMICAL CRISIS* В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті висвітлено результати зіставного аналізу системно-структурної організації лексико-семантичних мікрополів економічна криза/economical crisis в українській та англійській мовах. Досліджено взаємовідношення між лексичними одиницями порівнюваних лексико-семантичних мікрополів та розкрито спільні та відмінні риси.

Ключові слова: лексема, принцип системності, лексико-семантичне поле, безпосередні/опосередковані зв'язки, семантичний центр, теорія графів.

В статье освещены результаты сопоставительного анализа системно-структурной организации лексико-семантических микрополей экономической кризис / economical crisis в украинском и английском языках. Исследованы взаимоотношения между лексическими единицами сравниваемых лексико-семантических микрополей, раскрыты общие и отличительные черты.

Ключевые слова: лексема, принцип системности, лексико-семантическое поле, семантический центр, теория графов.

The article analyzes structural and system peculiarities of the lexical-semantic fields economical crisis in Ukrainian and English based on the graph theory. The relationships between lexical units of the fields as well as common and distinctive semantic features are investigated.

Key-words: lexeme, lexical-semantic field, semantic center, graph-based theory.

Сучасні мовознавчі пошуки відзначаються спрямованістю на семантичні особливості мови, що в свою чергу, відкриває широкий простір для пізнання фундаментальних структурних особливостей мови, її системних та національно обумовлених характеристик. Семантичний підхід до мови виявляється плідною базою для зіставного вивчення мов [5, 88], що підтверджується міжмовними дослідженнями Г.Вежицької, І.О.Голубовської, С.П.Денисової, Р.П.Зорівчак, А.А.Лучик, А.В.Корольової, М.П.Кочергана, В.В.Левицького, В.Н.Манакіна, О.О.Тараненка, О.О.Селіванової, М.П.Фабіан та багатьох інших дослідників.

Принцип системності виступає основним у зіставленні лексико-семантичних систем різних мов та дозволяє враховувати системні зв'язки на рівні семи, семеми, лексеми, лексико-семантичної групи та лексико-семантичного поля [5, 296]. Кожна окрема мова являє собою замкнуту систему, а порівняння двох мов представляє в певному розумінні порушення цих систем, тому що порівняння охоплює лише деякі рівні мови, котрі можуть займати в системах різні місця. Тому сутність лексико-семантичного зіставлення полягає в дослідженні семантичної ідентичності порівнюваних мов – багатства мовних засобів вираження об'єктивної дійсності [6, 27]. В цьому розумінні мовний знак виявляється елементом національної свідомості, що несе енергію культури народу, розкриває особливості мовної дійсності певного етносу, відображає її системність [1, 89].

Лексика ілюструє розвиток процесів, що відбуваються у навколишньому світі, віддзеркалюючи результат осмислення їх особистістю. Так, сучасний стан дійсності характеризується ознаками глобального кризового занепаду, що, в першу чергу, проявляється в економічній сфері діяльності суспільства, проте демонструє глибинні зв'язки з політикою, культурою, екологією. Як свідчать дослідження останніх років [4; 12], ці проблеми мають єдине спільне джерело виникнення – втрату людством моральних орієнтирів та цінностей, тому що економічний розвиток, орієнтований лише на постійне зростання споживання, не має перспективи, породжуючи хибні стереотипи, цінності, викривлені потреби та духовне зубожіння. Відповідно, можливість подолання кризи насамперед пов'язується з духовними можливостями людства. Шлях подолання кризових ситуацій в суспільстві співвідноситься з моральним відродженням особистості – вищою духовною сутністю, що знаходиться в постійному творчому самоздійсненні та є силою, здатною об'єднати все людство [3, 120-129].

Таким чином, сучасні зіставні мовні дослідження покликані визначити не лише ступінь спорідненості чи відмінності мов, але й вивчити те, як мислення народу відображається у його мовленні. Так, наприклад, лексико-семантичне зіставлення мікрополів *економічна криза/economical crisis* в сучасній англійській та українській мовах може вказати на спільні та відмінні риси ментального сприйняття оточуючої дійсності англо- й україномовними етносами. В цьому полягає **актуальність** пропонованої статті.

Метою статті є зіставне вивчення семантичних особливостей мікрополів економічна *криза/economical crisis*, що належать до лексико-семантичних полів *криза/crisis* в українській та англійській мовах та визначення специфіки розуміння цього поняття україно- та англійськими культурами. Відповідно до поставленої мети, **завдання** статті складають:

- зіставний аналіз дефініцій лексичних одиниць, що утворюють лексико-семантичні мікрополя *економічна криза/economical crisis*;
- визначення структурних та семантичних особливостей порівнюваних мікрополів *економічна криза/economical crisis* в українській та англійській мовах;
- графічне представлення відношень між одиницями лексико-семантичних мікрополів.

Матеріалом дослідження послуговували дані вибірки з тлумачних словників англійської та української мов: Словник української мови (СУМ) в 11 томах, Великий тлумачний словник сучасної української мови, Су-

часний словник української мови (Том 1. А-Б.) та Оксфордський словник англійської мови – Oxford English Dictionary (OED) в 20 томах [2; 7; 8; 9].

Стрімкий розвиток інформаційних технологій розширює можливості вивчення мови, мисленневих процесів, пов'язаних із творенням думки та слова. З початком дослідження штучного інтелекту, асоціативні чи семантичні мережі (графи) стали засобом представлення зв'язків між мовними одиницями, що віддзеркалюють процеси творення інформації людським мозком. Теорія графів стала інтегруючою базою для таких мовознавчих напрямків, як лексична семантика, словотворення, термінологія, перекладознавство, лінгвістика тексту та ін. Яскравим прикладом функціонування методу графів у сучасних інформаційних просторах є лексичні ресурси British National Corpus, WordNet, Wikipedia, Wiktionary, Roget та ін. [13, 123-139].

Отже, наявність спільних та відмінних рис у зіставлюваних одиницях лексико-семантичних полів **криза/crisis** сучасної української та англійської мов, а також різних типів взаємовідношень між ними дає можливість побудувати схеми лексико-семантичних полів у вигляді графів. Згідно теорії графів, кожна одиниця поля займає визначене місце в системі та вступає в ієрархічні зв'язки і відношення з іншими елементами поля. Саме вказані зв'язки та відношення відіграють значну роль у розкритті семантики одиниць поля. Представлення лексичного матеріалу за допомогою теорії графів дозволяє прослідкувати особливості їх зовнішньої структури та внутрішньої системної організації, кількісно і якісно оцінити семантичні властивості та закони формування лексики на позначення явища **криза** [10; 11; 13].

Зіставлювані мікрополя економічна **криза/economical crisis** англійської та української мов мають спільні риси в системно-структурній організації. Структурна організація зіставлюваних семантичних систем представлена трьома основними центрами в обох мовах: **занепад, руїна, руйнування** українській мові та **fall, smash, ruin** в англійській (див. таб. №1). Зазначені центри інтегрують навколо себе лексичні одиниці в різних частинах структури мікрополів (див. дод. 1-2). У нашому дослідженні основними центрами вважаємо слова, що мають найбільшу кількість безпосередніх зв'язків з іншими одиницями мікрополя.

Таблиця №1
Кількісний склад основних центрів мікрополів **економічна криза/economical crisis** української та англійської мови

Лексико-семантичні мікрополя <i>економічна криза/economical crisis</i>	Безпосередні зв'язки	Всього основних центрів
Українське	руйнування (7) занепад (8) руїна (6)	3
Англійське	fall (8) smash (7) ruin (8)	3

У структурній організації зіставлюваних мікрополів виокремлюємо також мікроцентри, котрі семантично підпорядковуються основним центрам: в українській мові **банкрутство, падіння, розвал** та **slump, collapse, crash, bankruptcy** в англійській (див. таб. №2). Мікроцентрами вважаємо слова, що мають не менше п'яти безпосередніх зв'язків з іншими елементами в межах мікрополя. Мікроцентри пов'язані між собою та підпорядковуються семантично і структурно основним центрам.

Таблиця №2
Кількісний склад мікроцентрів мікрополів **економічна криза/economical crisis** української та англійської мови

Лексико-семантичні мікрополя <i>економічна криза/economical crisis</i>	Безпосередні зв'язки	Всього мікроцентрів
Українське	банкрутство (5) розвал (5) падіння (5)	3
Англійське	slump (5) collapse (5) crash (5) bankruptcy (5)	4

В українському мікрополі **економічна криза** основні центри руйнування, падіння відносяться до ядерної зони, тоді, як інші центри (**банкрутство, розвал, занепад**) виявляються в навколоядерній частині. В англійському мікрополі **economical crisis** до ядра належать основні центри **fall, ruin** та мікроцентр **smash**. Решта центрів знаходяться в навколоядерній частині.

Як свідчать результати зіставного аналізу, існує тенденція поступових переходів від основних центрів до периферійних зон. Наприклад, в українському мікрополі основні центри **руйнування** та **руїна** демонструють безпосередні відношення. Останній із зазначених центрів (**руїна**), в свою чергу, вступає в безпосередні зв'язки з мікроцентрами **розвал, занепад** (див. дод. 1-2), котрі демонструють аналогічні зв'язки з одиницями периферії. В англійському мікрополі **economical crisis** спостерігається безпосередній зв'язок між основними центра-

ми **fall, ruin**. Останній безпосередньо пов'язується з мікроцентрами **collapse, crash** та опосередковано з мікроцентром **slump**, котрий, в свою чергу, виявляє безпосередні відношення з одиницею периферії **unemployment**.

Зіставний аналіз одиниць, що формують мікрополя *економічна криза/economical crisis*, розкриває семантичні збіги на рівні основних центрів та мікроцентрів в українській і англійській мовах, що засвідчує наявність спільних рис в сприйнятті економічної кризи носіями порівнюваних мов. Наприклад, в обох мовах серед основних центрів знаходяться семантично еквівалентні лексеми: **падіння – fall, руїна – ruin**. Серед мікроцентрів: **банкрутство – bankruptcy, розвал – crash/collapse**. Українські та англійські центри ілюструють період економічної кризи із різних позицій: характеризують стан економіки (**руїна, розвал, ruin, crash, collapse**), розкривають наслідки економічних негараздів (**банкрутство, bankruptcy**), вказують на періодичність кризових ситуацій (**падіння, slump**).

Дослідження внутрішньої організації зіставлених мікрополів *економічна криза/economical crisis* базується на вивченні відношень між їх компонентами: безпосередніх та опосередкованих. Безпосередні зв'язки мають просту структуру (наприклад, укр. **лімітування-обмеження, несталий-нестійкий, розлад-порушення**; англ. **recession-set-back, dissolution-disintegration, limitation-limit** та ін.).

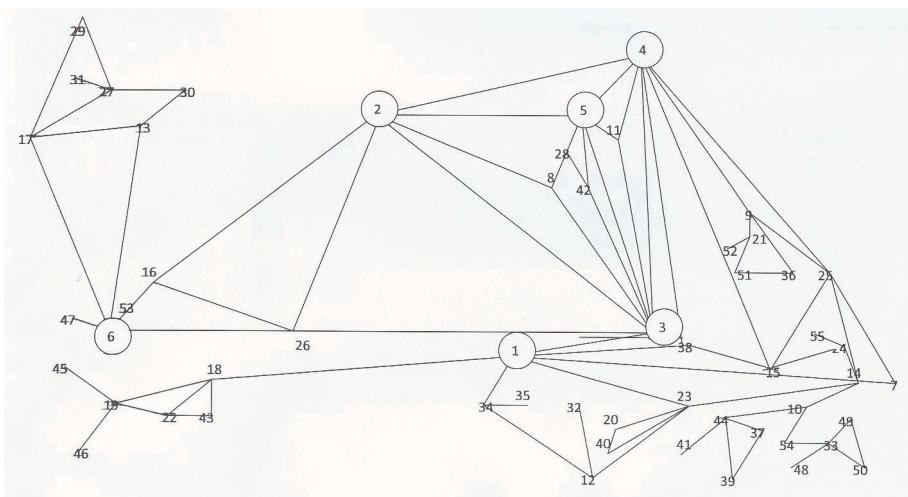
Структура опосередкованих зв'язків складніша та представляє відношення між одиницями, що пов'язуються між собою за допомогою інших елементів. В досліджуваних мікрополях фіксуються двоступінчасті (укр. **школа-втрата-збитки**; англ. **collapse-failure-default**), триступінчасті (укр. **скорочення-звільнення-безробіття-безробітний**; англ. **decrease-diminution-reduction-lessening**), чотириступінчасті опосередковані зв'язки (укр. **розруха-руїна-розвал-розлад-порушення**; англ. **descent-sinking-depression-slump-unemployment**) та більше (укр. **інфляція-знецінення-падіння-спад-зниження-зменшення-послаблення**; **банкрутство-крах-розорення-руїна-занепад-руйнування-розвал-розпад**; англ. **bankruptcy-ruin-collapse-fall-decline-loss-failure-insolvency, crash-smash-insolvency-insolvent-bankrupt-debtor-indebted-owe**). Як свідчать результати аналізу, в досліджуваному мікрополі *економічна криза* переважаючими є дво- та триступінчасті зв'язки, тоді як в англійському мікрополі *economical crisis* серед типів зв'язків домінуючими є чотири- та більше ступінчасті відношення. Наприклад, найскладнішими в досліджуваному матеріалі виявилися дев'ятиступінчасті зв'язки (**fall-ruin-downfall-descent-decline-decay-disintegration-break-up-dissolution-disorganization**).

Отже, зіставний аналіз зовнішньої та внутрішньої структури порівнюваних мікрополів *економічна криза/economical crisis* дозволив виявити такі особливості: поліцентричний тип порівнюваних мікрополів (по три основних семантичних центри); семантичну еквівалентність основних центрів та мікроцентрів в порівнюваних мовах; структурні відмінності мікрополів (домінування дво- та триступінчастих зв'язків між елементами українського мікрополя та три-, чотириступінчастих між елементами англійського).

Наступним етапом дослідження стане порівняльний аналіз системно-структурної організації інших мікрополів лексико-семантичного поля *криза/crisis* в українській та англійській мовах.

Література:

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Флинта, 2010. – С. 89-90.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К. : Ірпін, Перун, 2005. – 1728 с.
3. Вернадский В. И. О науке: в 2 т. Т. 1: Научное знание. Научное творчество. Научная мысль / В. И. Вернадский. – Дубна : Изд. центр «Феникс», 1997. – С. 120-129.
4. Кожара Л. Политическое измерение европейского кризиса / Кожара Леонид // Зеркало недели. – 2011. – № 38. – С. 11.
5. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
6. Скаличка В. Типология и сопоставительная лингвистика / Скаличка В. // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1989. – Вып. 25. – С. 27-31.
7. Словник української мови. Том 1. А-Б. Український мовно-інформаційний фонд НАН України 2011. – Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/explvol1/> – Словник української мови. Том 1. А-Б.
8. Словник української мови: В 11 томах. Режим доступу: <http://sum.in.ua/> – Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980).
9. Oxford English Dictionary – Режим доступу (передплачений): <http://www.oed.com/>. – Discover the story of English. More than 600,000 words, over a thousand years
10. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах / М. П. Фабіан; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – Ужгород : ІВА, 1998. – 256 с.
11. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / [Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф.]. – К. : Наукова думка, 1982. – 250 с.
12. Diamond Peter. Social Security: What Role for the Future? / Режим доступу: <http://www.brookings.edu/press/Books/1996/socsec.aspx> – Social Security: What Role for the Future?
13. Mihalcea R., Radev D. Graph Based Natural Language Processing and Information Retrieval / Mihalcea Rada, Radev Dragomir. – Cambridge University Press, 2011. – P.123-139.

Дод. 1. Граф українського мікрополя економічна криза

1	падіння	19	несталий	37	лімітування
2	руїна	20	школа	38	опускання
3	руйнування	21	застій	39	обмеження
4	занепад	22	несталість	40	збитки
5	розвал	23	втрата	41	обмежений
6	банкрутство	24	девальвація	42	порушення
7	спад	25	послаблення	43	мінливий
8	розруха	26	розорення	44	обмеження
9	підупад	27	борг	45	непостійний
10	скорочення	28	розлад	46	нестійкий
11	розпад	29	заборгованість	47	неспроможність
12	ризик	30	винний	48	безробітний
13	боржник	31	позика	49	перевиробництво
14	зменшення	32	збитки	50	надвиробництво
15	зниження	33	безробіття	51	зупинка
16	крах	34	знецінення	52	затримка
17	борговий	35	інфляція	53	провал
18	коливання	36	припинення	54	звільнення
				55	ревальвація

Дод. 2. Лексичний склад українського мікрополя економічна криза